

ศึกษาการบรรลุธรรมแบบฉับพลันของพระพุทธรูปศาสนิกายเซน สำนักรินไซ

A Study of a Sudden Satori of Rinzai Zen

นายมานะ จันทนียังยง *

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของพระพุทธรูปศาสนิกายเซน โดยเฉพาะการบรรลุธรรมแบบฉับพลัน หรือ ซาโตริแบบฉับพลันของสำนักรินไซที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า พระพุทธรูปศาสนิกายเซน สำนักรินไซ เริ่มต้นพัฒนาขึ้นหลังจากที่พระโพธิธรรม (ตักม้อ) จาริกไปยังประเทศจีน ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ซึ่งขณะนั้นพระพุทธรูปศาสนิกายเซนได้แพร่หลายอยู่แล้วในประเทศจีน เกาหลี และญี่ปุ่น โดยแนวการเผยแผ่ธรรมของพระโพธิธรรมผู้ก่อตั้งและพระสังฆปริณายกองค์ที่ ๑ ของลัทธิฉาน (Chan) เน้นเฉพาะการปฏิบัติกรรมฐานอย่างเข้มข้นเป็นหลัก หลังจากนั้นมีการสืบทอดตำแหน่งพระสังฆปริณายกต่อเนื่องกันถึง ๖ รุ่น

วิธีการฝึกปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมของพระพุทธรูปศาสนิกายเซน นับตั้งแต่ยุคของพระโพธิธรรม จนถึงปัจจุบันได้สืบทอดพัฒนาต่อมาจนเป็นที่รู้จักกันในนาม สำนักโซโตเซน (Soto Zen) เน้นการนั่งสมาธิ แบบซาเซน (Zazen) เป็นหลัก

ส่วนรินไซเซน ซึ่งแยกตัวออกมาอย่างชัดเจนในสมัยท่านฮูย่ง (หรือเว่ยหลาง) โดยต่อมาศิษย์ของท่านคือท่านฮวงโป (Huang Po) เป็นผู้คิดค้นวิธีการกระตุ้นจิตเดิมแท้ ด้วยวิธีการใช้การขบปรีศนาธรรมโกอัน (Koan) รวมถึงวิธีที่ดูออกจะรุนแรงเช่น ตวาด หรือตบตี ทั้งนี้เพื่อให้ไม่ยึดติดและไม่ปรุงแต่งต่อสรรพสิ่ง ด้วยความเชื่อว่า ซาโตริอันมีลักษณะฉับพลันสามารถเกิดขึ้นได้ทุกขณะไม่ว่าจะทำอะไรอยู่ ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ท่านเออิไซ (Eisai) ซึ่งเป็นพระชาวญี่ปุ่น ได้จาริกไปศึกษาลัทธิฉานในประเทศจีน และกลับมาก่อตั้ง สำนัก “รินไซเซน” (Rinzai Zen) ขึ้นในประเทศญี่ปุ่นในปี พ.ศ. ๑๗๓๔

* นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ปีการศึกษา ๒๕๕๘ E-mail: mjaug2007@hotmail.com

ชาโตรีสามารถแบ่งได้ ๕ ระดับเรียกว่า โกอิ (Go-I) โดย ๓ ระดับแรกเป็นภาวะตระหนักรู้ (Noetic) ๒ ระดับหลัง เป็นภาวะทางอารมณ์ (Affective) หรือภาวะทางจิต (Conative) โกอินี้เป็นแนวทางที่ใช้ร่วมกันทั้งสำนักรินไซเซน และโซโตเซน

คำสำคัญ: การบรรลुरुธรรมแบบฉับพลัน, พระพุทธศาสนารินไซเซน, สำนักรินไซ

Abstract

The main purposes of this thesis are to study the development of Zen Buddhism, especially to study Sudden Enlightenment (Sudden Satori) of Zen Sect, Rinzai School.

The results from this research find that Rinzai Zen Buddhism development emerged when Bodhidharma made a pilgrimage to China in the 10th of Buddhist Century. During that period, the Mahayana Buddhism was already proliferated in China, Korea and Japan. Dharma dissemination of Bodhidharma, who is the founder and the 1st Patriarch of Chan Buddhism, focuses on intensive meditation practices rather than chanting or reading Tripitaka. Later on, the Chan Sect has been continuously disseminated for 6 generations in China.

The main method for enlightenment of Zen Buddhism; starting from the 1st Patriarch – Bodhidharma until present day of “Soto Zen”; has been focusing on the intensive meditation which is now widely known as “Zazen”.

Rinzai Zen has clearly made their practices distinctive from original practices since Hui Neng period. Later on, one of his disciple named Huang Po invented mind-shattering techniques including hitting and shouting, in order to deliberately instigate psychic turmoil and get into the inner-self nature or Essence of Mind. These techniques are designed mainly to make practitioners avoid both attachment (Upadana) and mental formation (Sankhara) as Rinzai Zen believes that the Satori has a sudden characteristic and can happen at anytime and within any activity.

In the 17th Century, a Japanese monk named Eisai (1684-1785 B.E.), wandered into China to Study Chan Buddhism. He, later returned to Japan and founded Rinzai Zen School in 1734 B.E.

There are 5 levels of Satori, the first 3 levels are noetic states and the last 2 levels are affective state or conotive state. These are guidelines for both Rinzai Zen and Soto Zen.

Key Words : Sudden Enlightenment, Zen Sect Buddhism, Rinzai School

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนา ถือเป็นศาสนาที่เชื่อในการพัฒนาจิตของมนุษย์เพื่อให้พบสันติสุขและมีชีวิตที่ดีงาม พระพุทธศาสนาจึงเป็นที่ยึดเหนี่ยวและที่พึ่งพิงทางจิตใจของชาวพุทธมาตลอดสองพันห้าร้อยกว่าปี ในการถ่ายทอดคำสอนของพระพุทธองค์ผ่านระยะเวลาอันยาวนานนี้ทำให้มีพัฒนาการในการตีความ อธิบายคำสอนของพระพุทธองค์จากสาวกและผู้รู้ จนเกิดขึ้นเป็นพระสูตรและนิกายต่าง ๆ จำนวนมาก

เหตุการณ์สำคัญที่ทำให้มีการแตกแยกออกเป็นนิกาย ปราภวชุดหลังการสังคายนาครั้งที่ ๒ (ประมาณ ๑๐๐ ปีหลังพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน) ภิษุกลุ่มหนึ่งเรียกว่า “มหาสังฆิกะ” ได้แยกตนออกไปต่างหากจากกลุ่มที่พยายามอนุรักษ์ของเดิมที่ยืนยันไม่เปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยแม้เพียงเล็กน้อยซึ่งเรียกว่า “เถรวาท” การแยกตัวของ มหาสังฆิกะนี้ต่อมาได้พัฒนาจนเป็นนิกายมหายาน

ในปีพ.ศ. ๖๔๓ ด้วยการอุปถัมภ์ของพระเจ้ากนิษกะ^๒ ได้จัดให้มีการสังคายนาของฝ่ายมหายานขึ้นในอินเดียภาคเหนือ หลังจากนั้นพระเจ้ากนิษกะ ได้ส่งสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในเอเชียกลาง จึงทำให้พระพุทธศาสนา แพร่หลายเติบโตเข้าไปยังประเทศจีน เกาหลี มองโกเลีย และญี่ปุ่น อันเป็นรากฐานสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาเติบโตของนิกายต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา มหายาน ซึ่งรวมถึงนิกายเซนในประเทศญี่ปุ่นด้วย

^๒ สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ จักรพรรดิของอาณาจักรบักเจหรือปักเซ (Baekje / Paekche) ซึ่งเป็นหนึ่งในสามอาณาจักรของเกาหลีได้ส่งพระพุทธรูป และคัมภีร์เข้ามาถวายพระจักรพรรดิยาโมโตะ (Yamato) นับแต่นั้นสืบมาพระพุทธรูปศาสนาหายานได้พัฒนาเจริญเติบโตรวมถึงถูกกวาดล้างถึง ๒ ครั้งในประเทศญี่ปุ่น อย่างไรก็ตามหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ พระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่นได้รับการฟื้นฟูพัฒนา โดยเฉพาะพระพุทธรูปศาสนานิกายเซน ซึ่งได้เผยแพร่จนเป็นที่รู้จักในโลกตะวันตก และมีผู้มีชื่อเสียงหลายท่านประยุกต์หลักการของนิกายเซนเข้ากับการดำเนินชีวิตและการทำธุรกิจจนประสบความสำเร็จ

ผู้มีชื่อเสียงระดับโลกชาวตะวันตกผู้หนึ่งคือ “สตีฟจ๊อบส์ (Steve Jobs) ได้ประกาศต่อสาธารณชนว่าเขาเป็นสาวก ศาสนาพุทธนิกายเซน และยอมรับว่าเขามี อิทธิพลต่อชีวิตของเขา”^๓ โดยนำเอาปรัชญาเรื่องความเรียบง่ายจากเซนมาประยุกต์ใช้ในงาน ออกแบบนวัตกรรมตระกูลแอปเปิล ผลจากการนี้ ทำให้สาวกของแอปเปิลพากันหันมาศึกษา เซนเป็นการใหญ่^๔ ความแพร่หลายของเซนนี้ได้กระจายไปในหลายสาขาอาชีพ เช่นเซนในศิลปะการ พยาบาล (Zen in the Art of Nursing) เซนแห่งการตลาดโซเชียลมีเดีย (The Zen of Social Media Marketing) เซนแห่งการเดี่ยวไมโครโฟน (Zen and the Art of Stand-Up Comedy) จิตวิทยาเซนแบบกระชับสั้น (Zen Psychology In A Nutshell) หมากรุกเซน (Zen Chess) การตกแต่งภายในอย่างเซน (Zen Interiors)^๕

ความแพร่หลาย ความนิยม และการประยุกต์ใช้หลักแนวคิดเซนในสาขาอาชีพต่าง ๆ นี้ ทำให้มีการตีความและการอ้างอิงของเซน ผิดเพี้ยนไปจากจุดมุ่งหมายดั้งเดิม ซึ่งเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตบำเพ็ญจิตเพื่อให้ถึงพุทธภาวะ หรือ ที่นิยมเรียกว่า ซาโตริ (Satori)

ด้วยความน่าสนใจเหล่านี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจใคร่ศึกษา พัฒนาการและแนวคิดในการฝึกอบรมเพื่อการบรรลุธรรมแบบฉับพลันของ พระพุทธรูปศาสนานิกายเซนสำนักรินไซหรือสำนักฉับพลัน (Sudden School)

^๓ วอลเตอร์ ไอแซคสัน, **สตีฟจ๊อบส์**, แปลโดย ณงลักษณ์ จารุวัฒน์, นุชนาฏ เนตรประเสริฐศรี, วิริยา สังขนิม, วิโรจน์ รุจิณากุล, อรยา เอี่ยมชื่น, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เนชั่นบุ๊คส์, ๒๕๕๔), หน้า ๕๕.

^๔ ว.วชิรเมธี, **ชาลันถั่ว**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ปรมาณู, ๒๕๕๖), หน้า คำปรารภ ๑.

^๕ ดังตฤณ, **เซนในการทำงานอย่างเซียน**, (สำนักพิมพ์ฮาวฟาร์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๗.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาพัฒนาการของพระพุทธศาสนานิกายเซน สำนักรินไซ

๒.๒ เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนานิกายเซน

๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์การบรรลุธรรมแบบฉับพลันในพระพุทธศาสนานิกายเซน สำนักรินไซ

๓. ขอบเขตการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการบรรลุธรรมแบบฉับพลันของพระพุทธศาสนานิกายเซน สำนักรินไซ (Rinzai Sudden School) อย่างไรก็ดีเพื่อให้เนื้อหาครบถ้วน การวิจัยนี้จะศึกษาถึงกำเนิดและ พัฒนาการของพระพุทธศาสนานิกายเซนทั้งในอินเดีย ประเทศจีน และประเทศญี่ปุ่น โดยสังเขป ทั้งนี้เพื่อให้เห็นภาพรวมและบริบทที่สำคัญในแต่ละยุคสมัย รวมทั้งจะได้ศึกษาแนวคิดและวิธีการในการบรรลุธรรม ของพระพุทธศาสนานิกายเซนไว้ด้วยในการวิจัยครั้งนี้

๓.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ตามหัวข้อที่ได้นำเสนอ ผู้วิจัยจะศึกษาจากเอกสารเชิงวิชาการที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนานิกายเซน สำนักรินไซ ซึ่งมีเอกสารที่สำคัญได้แก่ สูตรของเว่ยหล่าง (Platform Sutra) คำสอนของฮวงโป (The Zen Teaching of Huang Po) และบันทึกของรินไซ (The Record of Linji) รวมทั้งคัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๔ อรรถกถา ฎีกา และเอกสารตำราวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ตำราวิชาการจากคณาจารย์ต่าง ๆ พร้อมทั้งหนังสือ บทความ นิตยสาร และงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๔. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีวิธีดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังนี้

๔.๑ รวบรวมข้อมูล ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary)

ข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary)

๔.๒ วิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้ศึกษาค้นคว้าไว้ มาวิเคราะห์ อธิบายความ และแสดงเหตุผลเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนมากที่สุด หาเอกสารเพิ่มเติมเพื่อสนับสนุนการวิจัย เพื่อให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๔.๓ กรันกรองและเรียบเรียง โดยการคัดข้อมูลที่ได้อ่านวิเคราะห์ไว้แล้ว เฉพาะส่วนที่มีความสำคัญ และมีความเกี่ยวข้องกับ การทำวิจัย แล้วจึงจัดพิมพ์เรียบเรียงข้อมูลอธิบายความให้เกิดความต่อเนื่อง และเข้าใจได้ง่ายต่อผู้อ่านวิจัย

๔.๔ นำเสนอคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ นำเสนอและปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ นำเสนอผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์

๕. ผลการวิจัย

๕.๑ กำเนิดและพัฒนากายของพระพุทธศาสนานิกายเซน สำนักกรินไซ

พระพุทธศาสนานิกายฉาน (Chan) หรือที่รู้จักกันต่อมาในประเทศญี่ปุ่นว่านิกาย เซน (Zen) เป็นพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญนิกายหนึ่งในประเทศจีน โดยมีพระโพธิธรรม (ตั๊กม้อ) เป็นพระสังฆปริณายกองค์แรกตามสายจีน แต่หากนับตั้งแต่สมัยพุทธกาลถือว่าพระมหากัสสปเถระเป็นพระสังฆปริณายกองค์แรกของนิกายฉาน โดยมีประวัติเล่ากันว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ภูเขา คิณภูวันหนึ่งเสด็จมาในที่ประชุมสงฆ์ ครั้นประทับในที่ประชุม และพระสงฆ์ถวายอภิวัตน์แล้ว ได้ทรงหยิบดอกไม้อ่อนหนึ่ง ซึ่งมีผู้มาบูชาพระองค์ขึ้นไว้ในพระหัตถ์ มิได้ตรัสว่าอย่างไร พระสงฆ์ทั้งปวงก็พากันนิ่งอยู่ มีแต่พระมหากัสสปเถระที่ได้เห็นพระพุทธองค์ทรงยกดอกไม้ช่อนั้น ก็แย้มโอษฐ์ เมื่อพระพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็นจึงทรงมอบช่อดอกไม้นั้นให้ แล้วตรัสว่า “ดูกรมหากัสสปะ เราขอบอภัพย์ อันประเสริฐ คือ โลกุตตรธรรมนี้ให้แก่เธอ ณ บัดนี้” นิกายเซนเชื่อว่า เซน เกิดขึ้นตั้งแต่ขณะนั้นเป็นต้นมา พระมหากัสสปะได้รับมอบธรรมที่เรียกว่า เซน จากพระพุทธองค์แล้ว^๖ และถือเป็นพระสังฆปริณายกองค์ที่ ๑ เมื่อนับตามสายอินเดีย

นิกายฉาน หรือนิกายเซนเริ่มมีการพัฒนาแพร่หลายอย่างชัดเจนที่สุดเมื่อพระโพธิธรรม จาริกจากประเทศอินเดียมายังประเทศจีนในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ โดยเล่ากันว่าพระโพธิธรรมนั่งสมาธิหันหน้าเข้าผนังถ้ำเป็นเวลาถึง ๙ ปี และนั่นเป็นที่มาของชื่อลัทธิซึ่งมาจากภาษา

^๖ ศักยฤทธิ์ ปราโมช, นิกายเซน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑.

สันสกฤตว่า ‘ธยาน’ และตรงกับภาษาบาลีว่า ‘ฌาน’^๗ หลังจากนั้นมีการสืบตำแหน่งพระสังฆปริณายกในประเทศจีนต่อกันมาอีกถึง ๖ รุ่น ตอนที่จะมีการถ่ายทอดตำแหน่งพระสังฆปริณายกองค์ที่ ๖ นั้น ได้มีการให้แข่งขันกันแต่งโคลกเพื่อแสดงว่าใครที่เข้าใจจิตเดิมแท้ (Essence of Mind) มากที่สุด ท่านเฉินฉิว หัวหน้าพระ ได้แต่งโคลก ความว่า

“กายของเราทั้งหลายคือตันโพธิ์ จิตของเราทั้งหลายคือกระจกใส

ขอให้พวกเราจงหมั่นเช็ดถูกายและจิตเสมอ อย่าให้ฝุ่นธุลีลงจับ”^๘

ส่วนโคลกของท่านฮุยเงิง ซึ่งแต่เดิมทำงานอยู่ในครัวเขียนอ่านหนังสือไม่ได้ ขอให้เพื่อนช่วยอ่านโคลกของท่านชินเซาให้ฟัง หลังจากนั้นท่านวานให้เพื่อเขียนโคลกขึ้นว่า

“ไม่มีตันโพธิ์ ไม่มีที่ตั้งของกระจกใส

เมื่อสรรพสิ่งล้วนว่างเปล่า ฝุ่นธุลีจะลงจับที่ไหนได้”^๙

พระสังฆปริณายกองค์ที่ ๕ หลังจากที่ได้อ่านโคลกของท่านฮุยเงิงแล้ว จึงแอบลอบเรียกท่านฮุยเงิง มารับมอบธรรมพร้อมทั้งบาตรและจีวร อันเป็นสัญลักษณ์การแต่งตั้งพระสังฆปริณายกองค์ที่ ๖ แต่เพื่อป้องกันไม่เกิดความโกลาหล ท่านขอให้ท่านฮุยเงิงลี้ภัยลงทางภาคใต้ของจีน และในช่วงเวลานี้เองถือได้ว่าเป็นการแยกสำนักเหนือ โดยท่านเฉินฉิว และสำนักใต้โดยท่านฮุยเงิง ซึ่งต่อมาเรียก ๒ สำนักนี้ว่า สำนักเชิงช้า (Gradual School) และสำนักฉับพลัน (Sudden School) โดยลำดับ

๕.๒ กำเนิดและพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในญี่ปุ่นโดยสังเขป

ศาสนาถือเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของประชาชน แต่ก็มีมักถูกใช้เป็นเครื่องมือในการปกครองเสมอมา พระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่นก็เช่นกัน ได้รับการสนับสนุนและกวาดล้างมาหลายยุคสมัย ตามประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น มีการบันทึกว่า พระพุทธศาสนาได้เริ่มเข้ามาในญี่ปุ่นราวพุทธศักราชที่ ๑๐ โดยพระจักรพรรดิของอาณาจักรบักเจ หรือบักเซ (Baeje / Paekche) ซึ่งเป็นหนึ่งในสามอาณาจักรของเกาหลีในสมัยนั้น ได้ส่งพระพุทธรูปและคัมภีร์เข้ามาถวายพระจักรพรรดิ ยาโมโตะของญี่ปุ่น ภายหลังเจ้าชายโซโตกุ (พ.ศ. ๑๑๑๗ – ๑๑๖๔) ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ (State Religion) หลังจากนั้นพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง

^๗ นพ ท่าพระจันทร์, กำเนิดแห่งเซน, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ธารบัวแก้ว, ๒๕๔๓), หน้า ๖.

^๘ สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนานิกายเซน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๙๑.

^๙ เล่มเดียวกัน หน้า ๑๙๒.

อย่างยิ่งและถูกกวาดล้างอย่างยิ่งใหญ่ถึง ๒ ครั้ง อย่างไรก็ตามหลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ พระพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูและเจริญเติบโตมาจนถึงทุกวันนี้

ญี่ปุ่นยุคเก่า (Classical Japan)		
พ.ศ. ๑๐๘๑ – ๑๒๕๓	ยุคอาซูกะ	- ส่งพระพุทธรูป และคัมภีร์เข้ามาถวายพระเจ้าจักรพรรดิยาโมโตะ (Yamato) - เจ้าชายโชโตกุ (Prince Shotoku) มีบุญดีให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ
พ.ศ. ๑๒๕๓ – ๑๓๒๗	ยุคนารา	- เป็นช่วงเวลาที่พระพุทธศาสนาเจริญอย่างมาก ๖ นิกายใหญ่เข้ามาจากประเทศจีน
พ.ศ. ๑๓๒๗ – ๑๗๒๘	ยุคเฮอัน	นิกายเทียนไท่ (Tiantai) หรือที่ญี่ปุ่นเรียก นิกายเทนได (Tendai) และนิกายชินงอน (Shingon) ได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นปกครองและปัญญาชนเป็นอย่างมาก
ญี่ปุ่นยุคกลาง หรือยุคศักดินา (Medieval Japan or Feudal Japan)		
พ.ศ. ๑๗๓๕ – ๑๘๗๖	ยุคคามาคูระ	- นิกายเทนไดและนิกายชินงอน เสื่อมถอย เนื่องจากถูกผูกขาดอยู่ในมือของหมื่นคนชั้นสูงและปัญญาชน - เกิดแนวคิดว่า “มนุษย์ทุกคนล้วนมีธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ (Buddha Nature / Buddhahood) อยู่ภายใน” ทำให้พระพุทธศาสนาหันไปแพร่หลายในมวลชนทุกชนชั้น (Religion of the masses) - เกิดนิกายใหม่ ๆ ขึ้นรวมทั้ง นิกายรินไซเซน โดยท่านไอไซ (Eisai)
พ.ศ. ๑๘๗๙ – ๒๑๑๖	ยุคโมโรร่าชิ	- พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก - นิกายเทนได และนิกายชินงอน สหสมถะและที่อื่น จนถึงกับมีกองกำลังของตนเอง เรียกกันว่าพระนักรบ (priest-warriors)
พ.ศ. ๒๑๑๖ – ๒๑๔๖	ยุคโมโรร่าชิ	- รวมชาติญี่ปุ่นให้เป็นหนึ่งเดียว โดยการโค่นล้มรัฐบาลทหาร - นโยบายส่งเสริมคริสต์ศาสนา และกวาดล้างพระพุทธศาสนา
พ.ศ. ๒๑๔๖ – ๒๔๑๑	ยุคเอโดะ	- ญี่ปุ่นปิดประเทศเป็นระยะเวลายาวนานถึง ๒๖๕ ปี - ศาสนาคริสต์ถูกกวาดล้าง วัดและพระพุทธศาสนาได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ - นับเป็นยุคที่เจริญรุ่งเรืองของนิกายเซน โดยเฉพาะรินไซเซน และโชโดเซน
ญี่ปุ่นยุคใหม่ (Modern Japan)		
พ.ศ. ๒๔๑๑ – ๒๔๘๘	ยุคปฏิรูปสมัยเมจิ	- ญี่ปุ่นได้เปิดประเทศอีกครั้งหนึ่ง และมีการฟื้นฟูสถานะของพระเจ้าจักรพรรดิ - เกิดลัทธิชาตินิยมแบบชินโต (Shinto Nationalism) ซึ่งนำไปสู่การทำลายล้างพระพุทธศาสนา
พ.ศ. ๒๔๘๘ – ปัจจุบัน	ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ จนถึงปัจจุบัน	- แนวคิดชาตินิยมแบบชินโตได้หมดสิ้นไปพร้อมสงครามโลกครั้งที่สอง - ปรับตัวจากการถูกกวาดล้างในสมัยเมจิ วัดหลายแห่งได้ปรับเปลี่ยนวัดให้กลายเป็นสถานศึกษา - รากฐานมาจากพระพุทธศาสนา ๕ นิกายหลักอันได้แก่ นิกายโจโด (Jodo/สัจวาดี) นิกายชิน (Shin หรือ Jodo Shin สัจวาดีใหม่) นิกายชินงอน (Shingon/มนตรยาน) นิกายนิชิเรน (Nichiren/สัทธรรมมัญจาคีรี) และนิกายเซน (Zen)

๕.๓ พัฒนาการของพระพุทธศาสนานิกายเซน สำนักรินไซในญี่ปุ่น

พระพุทธศาสนานิกายเซนในประเทศญี่ปุ่น ที่มีรากฐานมาจากนิกายฌาน (Chan) นับได้ว่าเป็นความผสมผสานระหว่างปรัชญาจากอินเดีย และปรัชญาจากลัทธิเต๋าของจีน ซึ่งนับตั้งแต่สมัยของพระโพธิธรรม นิกายฌาน เน้นในการนั่งสมาธิอย่างเข้มข้น (Intensive Meditation) แต่ท่านฮุยเง่ (ซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นพระสังฆปริณายกในภายหลัง) หลังจากท่านได้ลี้ภัยจากเหนือลงใต้ ได้ยืนยันว่าการบรรลุธรรม หรือที่ญี่ปุ่นเรียกว่า “ซาโตริ” นี้ เป็นภาวะที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน (Sudden) ไม่มีใครสามารถกำหนดได้ว่าจะต้องทำอะไร นานเท่าไร และเมื่อไรจึงจะเกิดซาโตริได้ จึงเป็นที่มาของชื่อสำนักฉับพลัน (Sudden School) ซึ่งศิษย์รุ่นต่อ ๆ มาเช่นท่านฮวงโป (Huang Po) ท่านลินจี (Linji) ได้พัฒนาการอบรมฝึกฝน กระตุ้นจิตเดิมแท้ ด้วยวิธีการขบปรีศนาธรรมโกอัน (Koan) รวมถึงวิธีที่ดูออกจะรุนแรงเช่น ตวาด หรือตบตี ทั้งนี้เพื่อให้ศิษย์ไม่ยึดติดและไม่ปรุงแต่งต่อสรรพสิ่ง และไม่เอาความเคยชินจากการวิเคราะห์แบ่งแยกแบบทวิลักษณ์ (Dualistics เช่น ถูก-ผิด ดี-ชั่ว ขาว-ดำ) มาพิจารณาภาวะต่าง ๆ โดยมีพื้นฐานความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีจิตเดิมแท้อยู่ภายใน

ตนเองทุกคน จิตเดิมแท้นี้แต่เดิมมีภาวะผุดผ่องแต่โดนกิเลสซึ่งเกิดจากการปรุงแต่ง (อุปทาน) ปกคลุมไว้ จึงไม่สามารถปรากฏได้

สำนักรินไซเซนในปัจจุบัน “มีท่านเออิไซ (Eisai) พระญี่ปุ่นที่ได้เดินทางไปประเทศจีนถึง ๒ ครั้ง คือในปี พ.ศ. ๑๗๑๑ และปีพ.ศ. ๑๗๓๐ ในระหว่างการไปศึกษาธรรมที่ประเทศจีนครั้งที่ ๒ นี้ท่านได้รับตรา (Seal – Inkashomei) แต่งตั้งเป็นอาจารย์ถ่ายทอดเซน จากท่านอาจารย์ฮุยจาง (Huai Chang)”^{๑๐} ซึ่งเป็นศิษย์สายสำนักลินจี (Linji or Rinzai School สำนักรินไซเซน ในภาษาญี่ปุ่นปัจจุบัน) เมื่อท่านกลับมาที่ประเทศญี่ปุ่นจึงได้ก่อตั้งสำนักรินไซ หรือสำนักฉับพลัน (Sudden School) และมีคนรู้จักอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

ส่วนสำนักเชิงช้า (Gradual School) หรือที่ญี่ปุ่นเรียก โซโตะ (Soto) นับว่าได้ถ่ายทอดการฝึกอบรมที่เน้นการนั่งสมาธิอย่างเข้มข้น จากสำนักฝายเหนือ (โดยท่านเฉินชิว) แม้ภายหลังเมื่อศิษย์รุ่นหลัง ๆ ได้ประยุกต์เอาการฝึกอบรมโดยการใช้โกอานมาใช้ แต่การนั่งสมาธิอย่างเข้มข้นซึ่งในญี่ปุ่นเรียก “ซาเซน” (Zazen) ยังถือเป็นกิจกรรมหลักในการฝึกอบรมเช่นเดิม

๕.๔ คำสอนหลักของพระพุทธศาสนานิกายเซน สำนักรินไซ

คำสอนของของนิกายเซน มีพื้นฐานมาจากปรัชญาความคิดอันมาจากพระสูตรสำคัญ ๆ ของพระพุทธศาสนาหลายนิกาย เช่น ลัทธิถีนทราสูตร ปรัชญาปารามิตาสูตร วิมลเกียรตินิเทศสูตร วัชรเจตสิกสูตร นิรวาณสูตร เป็นต้น ในส่วนของสำนักรินไซ มีบันทึกคำสอนของอาจารย์ ๓ ท่านหลัก ๆ ซึ่งล้วนแต่มีพื้นฐานมาจากพระสูตรมหายานดังที่กล่าวไว้

สูตรของเว่ยหลาง (Platform Sutra) เป็นพระสูตรที่บันทึกคำสอนของท่านฮุยเน่ (หรือท่านเว่ยหลาง) ซึ่งถือเป็นผู้ให้กำเนิดนิกายเซนแบบฉับพลัน ความสำคัญในพระสูตรมีความเชื่อว่า สรรพสัตว์ทั้งหลายล้วนมีพุทธภาวะ (Buddhahood) อยู่ในตัว แต่เป็นเพราะจิตเดิมแท้ (Essence of Mind) ถูกห่อหุ้มด้วยอวิชชา กิเลส ตัณหา โดยทั่วไปจึงไม่สามารถเข้าถึงจิตเดิมแท้นี้ได้ สูตรของเว่ยหลางสอนให้ละความคิดเป็นคู่สุดโต่ง (Duality) เช่น ดี-ชั่ว มีด-สว่าง เพราะเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เรายึดติดในสมมุติบัญญัติ

คำสอนของฮวงโป (Huang Po Teaching) ท่านฮวงโป หรือที่ญี่ปุ่นเรียกว่าท่านโอบากุ (Obaku) ท่านนับเป็นศิษย์หลานหรือศิษย์รุ่นที่สองของท่านฮุยเน่ (เว่ยหลาง)

^{๑๐} Edward Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, (New York: Infobase Publishing, ๒๕๕๑), p. ๑๗๕.

เนื้อหาของคำสอนของท่านฮวงโปเน้นไปที่จุดสูงสุดคือ ความว่างจากความว่าง แต่ไม่ใช่ความว่างในแบบที่เราเข้าใจกัน โดยทั่วไป ในการอธิบายครูบาฮวงโปจะใช้ วิชาชีวิต (มีก็ไม่ใช่ ไม่มีก็ไม่ใช่) รวมถึงเน้นเรื่อง “จิตหนึ่ง (One Mind) ซึ่งหมายถึงสิ่ง ๆ หนึ่ง ซึ่งมีอยู่ก่อนที่จะเกิดมีจิตตามความหมายที่เรารู้จักกัน หรือยิ่งไปกว่านั้นก็คือก่อนเกิดมีสิ่งทั้งปวงนั่นเอง ก่อนเกิดมีสังสารวัฏและนิพพานตามความรู้สึก ทั่วไป สิ่งที่เราเรียกว่าจิตหนึ่งก็มีอยู่แล้ว” นอกจากนี้คำสอนยังพยายามอธิบายให้ทุกสิ่งเป็น ธรรมาธิฐาน หรือนามธรรม โดยไม่เกี่ยวกับรูปธรรมเลย เช่น คำว่า “โพธิสัตว์อวโลกิเตศวร” มิได้หมายถึงคน แต่หมายถึงความเมตตากรุณา

บันทึกคำสอนของรินไซ (Linji Record) คือคำสอนและข้อปฏิบัติของท่านลินจี (Linji Yixuan) หรือชาวญี่ปุ่นเรียกว่า ท่านรินไซ (Rinzai Roku) พระภิกษุชาวจีน ในช่วงปลายของราชวงศ์ถัง (พ.ศ. ๑๖๖๑ - ๑๔๕๐) ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งสำนักรินไซเซน ท่านรินไซนี้ เป็นศิษย์ของท่านครูบาฮวงโป (ญี่ปุ่นเรียก โอบากุ) ซึ่งได้รับการถ่ายทอดคำสอนมาจากท่านฮวงโป (เว่ยหลาง) ท่านรินไซ ต้องการให้ผู้ศึกษาเซนได้สว่างโพลง และพบการบรรลุธรรมด้วยสติปัญญาของตนเอง ไม่ใช่การจำคำสอนมาจากอาจารย์ หรือจำมาจากคัมภีร์ที่เขียนไว้ “คำสอนของท่านรินไซ จึงเป็นคำพูด ที่ขาดหัวน แต่ประโยคจะสอดคล้องกันอยู่ห่าง ๆ หมายความว่าคำพูดเหล่านั้น จะไม่มีการ พรรณา เนื้อความอย่างกลมกลืน เพราะแต่ละประโยคเป็นปริศนา ที่มีความหมาย สอดคล้องกับ ประโยคถัด ๆ ไปอยู่อย่างเร้นลับ”^{๑๑} คำสอนหลักของท่านก็เน้นไปที่จิตหนึ่ง (One Mind) หรือจิตเดิมแท้ (Essence of Mind) หรือสูญญตา (ความว่าง Emptiness) เช่นเดียวกับท่านเว่ยหลางและท่านฮวงโป โดยแนวความคิดหลักคือทุกสิ่งล้วนเป็นมายา อันเป็นปรากฏการณ์ที่จิตสร้างขึ้น ทุกอย่างล้วนว่างเปล่า (สูญญตา แต่ไม่ใช่เป็นความว่างแบบไม่มีอะไรเลยหรือแบบนัตถิภาวะหรือ Nihilism) ทางที่จะถึงจิตหนึ่งหรือจิตเดิมแท้คือการไม่สร้างความหวัง ไม่ยึดติดต่อสิ่งใดแม้เพียงสิ่งเดียว แม้แต่การตรัสรู้หรือพระพุทธเจ้าก็ไม่มุ่งหวังและไม่ยึดติด

๕.๕ วิธีปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม สำนักรินไซเซน

สาเหตุหนึ่งที่รินไซเซนเป็นที่แพร่หลายไปทั่วโลกก็คือ รินไซเซนได้พยายามประยุกต์หลักคำสอนเข้ากับการใช้ชีวิตประจำวันของคนธรรมดา ที่ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ โดยเน้นให้มีสติใน

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน อิศระมุณี, พลิกตำรา รินไซ นิภายเซ็น, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเชียง, ๒๕๓๐), หน้า ๕.

ปัจจุบันขณะและมีสติกำกับในทุกกิจกรรมที่ทำ อย่างไรก็ตาม วิธีฝึกปฏิบัติเพื่อการเข้าถึงซาโตริของสำนักรินไซเซนที่สำคัญมีดังนี้

ซาเซน (Zazen) หมายถึงการรวมจิตใจให้แน่วหนึ่ง โดยอาศัยวิธีการนั่งอย่างสงบ เป็นปัจจัยที่จะเกื้อหนุนให้จิตหลุดพ้นจากกรอบอ้างอิงเดิม ที่เคยคิด เคยเชื่อ เคยยึดมั่นถือมั่น จนไปถึงจุดที่ปราศจากการคิด ซึ่งหมายถึงการที่จิตพ้นไปจาก การคิดแบ่งแยกเชิงทวิลักษณ์ (Dualistic) เพื่อก้าวเข้าสู่ความว่าง (สญญตา - Emptiness) ซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจิตเดิมแท้ (Essence of Mind)

โกอาน (Koan) เป็นการประพันธ์ปริศนาสั้น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแก่นของพระพุทธศาสนา ซึ่งคำตอบของปริศนาธรรมนี้จะไม่ขึ้นอยู่กับการคิดแบบมีเหตุผลปกติ แต่ต้องการกระตุ้นให้พัฒนาความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งแบบนอกกรอบ (out of the box insight) เป็นการกระตุ้นให้เกิดการบรรลุดรรมแบบฉับพลัน (Sudden) โดยการรวบรวมความคิดไว้ที่ปมปริศนาในโกอาน

มอนโด (Mondo) คือการโต้ตอบแบบเซน ระหว่างอาจารย์และศิษย์ โดยที่ศิษย์จะถามคำถามเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นปมที่ยังไม่กระจ่างอยู่ในส่วนลึกของตัวศิษย์ และอาจารย์จะตอบคำถาม ด้วยคำถาม เพื่อที่จะให้ศิษย์ได้คำตอบอันมาจากส่วนลึกของปรัชญาญาณ (intuitive mind) ของตัวศิษย์เอง ซึ่งเป็นคำตอบที่ไม่เกี่ยวกับทฤษฎีหรือตรรกะใด ๆ เลย

วิธีเพื่อการบรรลุดรรมอื่น ๆ เช่น การวาดภาพ การต่อสู้ การจัดดอกไม้ การชมดอกไม้ การชงชา การดื่มชา การยิงธนู การจัดสวน เช่นเชื่อว่าทุกอย่างในโลกนี้ล้วนอิงอาศัยกันเป็นหนึ่งเดียว (universal mind / one mind) และล้วนแต่เป็นความว่าง (สญญตา / Emptiness) การบรรลุดรรม เป็นเรื่องที่สามารถค้นพบได้ในจิตของมนุษย์เราเอง ดังนั้นในทุกกิจกรรม หากเรามีสติ (consciousness) และสมาธิ (ธ्यान) สังเกตควบคุมในกิจกรรมนั้นอย่างไม่ย่อท้อแล้ว ย่อมเข้าถึงประสบการณ์แห่งความว่าง หรือ ซาโตริได้

๕.๖ ระดับการบรรลุดรรมโกอิ (Tozan's 5 Ranks or Go-I)

ท่าน โตซาน เรียวกไ (Tozan Ryokai จีนเรียก ตุงซาน - Tung-shan Liang-chieh; พ.ศ. ๑๓๕๐ – ๑๔๑๒) เปรียบเสมือนพระสังฆปริณายกองค์แรก ของสำนักโซโต ในประเทศจีน และเป็นผู้ให้นิยามของการบรรลุดรรมโกอิ หรือ ๕ ขั้นของการระลึกรู้ (realization)

โชจูเฮ็น (Sho chu hen) “เฮ็นในโซ” หมายถึง สิ่งหนึ่งในทุกๆ สิ่ง (the one is in the many) เป็นการสำนึกรู้ว่า พุทธภาวะดำรงอยู่ภายในตัวของผู้นับปฏิบัติ และเขาก็จะรู้สึกว่าเขาเอง

ยังมีวิชา ตัณหา อุปาทาน ครอบงำอยู่ การรับรู้สิ่งต่าง ๆ ของเขายังไม่หลุดพ้นจากความเป็นคู่ หรือทวิคติ (dualism) ไปได้ ซึ่งจำเป็นจะต้องเพียรพยายามมุ่งมั่นขัดออกไป

เฮ็นจูโช (Hen chu sho) “โซในเฮ็น” ความหลากหลายก็อยู่ในความเป็นหนึ่งเดียว (the many is in the one) ผู้ปฏิบัติจะเร่งความพยายามเพื่อขจัด อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ที่เกาะเกี่ยวตนอยู่ พยายามที่จะไม่ยึดติดในทวิคติ โดยจะพยายามวางเฉยในความเป็นคู่ ดังกล่าว จะมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะก้าวหน้าในทางปฏิบัติอย่างมุ่งมั่น บำเพ็ญกุศลธรรม หลีกเว้น บาปธรรม (แม้เพียงเล็กน้อย) ในขั้นนี้ พุทธภาวะภายใน ตัวเขาจะสว่างไสวมากขึ้นกว่าเดิม อวิชชา จะลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ ผู้ปฏิบัติที่ได้รับผลถึงขั้นนี้จะมีบุคคลิกภายนอก เป็นคนเคร่งศาสนา ชื่นชอบ การ ปฏิบัติธรรมมากกว่า เรื่องอื่นใดทั้งสิ้น

โชจูไร (Sho chu rai) “สิ่งที่ได้มาจากโซ” มีความหมายว่า “สิ่งหนึ่งที่มาจากใจกลาง ของโซและเฮ็นในเอกลักษณ์ของความเป็นคู่ตรงข้าม ผู้ปฏิบัติจะ “รู้สึก” ว่า ตนเองเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกันกับพุทธภาวะภายใน เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่อาจจะแยกแยะได้เลยว่า สิ่งใดคือพุทธภาวะอัน เป็นสิ่งสูงสุด และสิ่งใดคือตนเอง เป็นขั้นที่ไม่สนใจที่จะแยกแยะสิ่งต่าง ๆ อีกต่อไป

เคนจูชิ (Ken chu shi) “การได้ก้าวเข้าสู่ศูนย์กลางของทวิคติ (ken)” (he has now come into the midst of dualities) ชีวิตจะดำเนินไปอย่างเหนือความขัดแย้งทางด้านปัญญา (intellectual paradoxes) ไม่สนใจเรื่องการแบ่งแยก ไม่เห็นสิ่งแตกต่าง แต่มองเห็นทุกอย่างเป็น องค์กรรวม (totalistics) เป็นระดับที่มนุษยเซน (Zen-man) เริ่มชีวิตที่เต็มไปด้วยความรักความกรุณา (karuna) เป็นระดับที่ชาโตริมีความสมบูรณ์อย่างเต็มที่ ผู้ปฏิบัติสามารถขจัดอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ออกไปได้หมดสิ้น ดำรงอยู่เป็นหนึ่งเดียวกับพุทธภาวะอย่างแท้จริง ไม่มีการแยกห่างจาก กัน สามารถรับรู้โลกและชีวิตตามความเป็นจริงที่สิ่งนั้นดำรงอยู่ ไม่คาดหวังว่าจะได้อะไร หรือจะ เป็นอะไรอีกแล้ว รวมทั้งไม่คาดหวังว่าปรากฏการณ์รอบข้างจะต้องเป็นอย่างนั้นอย่างนี้อีกต่อไป ทั้งนี้เพราะเขาได้เข้าถึงภาวะที่ไม่ต้องใช้ ความคิดปรุงแต่ง หากแต่รับรู้โลกอย่างตรงๆ โดยปราศจาก อุปาทานใด ๆ ทั้งสิ้น ถือเป็นชาโตริที่สมบูรณ์พร้อมในตัว

เคนจูโต (Ken chu to) เป็นการเข้าถึงอย่างสมบูรณ์ที่สุด (completion of the act) ชีวิตประจำวันของผู้บรรลุยังดำเนินไปตามปกติไม่เปลี่ยนแปลง สิ่งที่เปลี่ยนแปลงคือ อัตวิสัย (Subjectivity) ของผู้บรรลุ (หมายถึงความคิดภายในเปลี่ยนแปลงไปในทางไม่ยึดติดสิ่งใดทั้งสิ้น) เป็นผลสะท้อนของการที่ได้บรรลุถึงขั้นสูงสุดแล้ว ผู้ที่ปฏิบัติมาถึงระดับนี้จะดำรงอยู่เหนือการ แบ่งแยกใด ๆ ทั้งหมด ไม่มีความรู้สึกว่าตนเองบรรลุแล้วหรือยังไม่ได้บรรลุ เพราะปราศจาก

อุปาทานที่จะไปยึดมั่นอีกต่อไป มีจิตเป็นอุเบกขาอย่างสมบูรณ์ ไม่เกิดความรักชอบ-ชิงชัง หรือ หวั่นไหวไปกับสิ่งใด ๆ อีกแล้ว ไม่มีความสงสัยในเรื่องบุญเรื่องกรรม การตรัสรู้ โลกนี้หรือโลกหน้า อีกต่อไป ด้วยเหตุที่รู้เห็นเองว่า สรรพสัตว์ก็คือพุทธะอยู่แล้ว ไม่มีอะไรที่จะต้อง เสาะแสวงอีกต่อไป

๖. อภิปรายผล

นิกายเซน ซึ่งมีคำกล่าว “ถ่ายทอดพิเศษนอกเหนือคัมภีร์, ไม่อาศัยคำพูดและ ตัวอักษร, ชี้นำไปยังจิตของมนุษย์, รู้แจ้งภายในธรรมชาติของตนเอง” เฉพาะตอนแรก อาจจะเกิน ความเป็นจริงไปสักหน่อย เพราะคำสอนของนิกายเซนล้วนมีพื้นฐานความเชื่อมาจากคัมภีร์และพระ สุตรสำคัญทางมหายานทั้งสิ้น โดยมีความเห็นที่ถูกต้องอย่างยิ่งว่า ความรู้ความเข้าใจที่ได้จากการ อ่าน การศึกษาพูดคุยนั่นเป็นเพียงองค์ความรู้ (Knowledge) มิใช่เป็นปัญญาจากการบรรลุธรรมอัน สูงสุด (Enlightenment) ดังนั้นประสบการณ์ทางศาสนาจึงไม่สามารถถ่ายทอดได้ด้วยคำบรรยาย หรือข้อเขียนใด ๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งจิตเดิมแท้หรือพุทธภาวะซึ่งมีอยู่แล้วแต่เดิมภายในมนุษย์ทุกคน จึง ไม่ต้องไปค้นหาศึกษาจากที่อื่นได้อีกเพราะยังแต่จะเป็นการสร้างการปรุงแต่ง (สังขาร) และยึดติด (อุปาทาน) ทุกคนจึงควรลงมือปฏิบัติวิปัสสนากายใจของตนเอง เพื่อให้เห็นแจ้งในธรรมชาติของพุทธ ภาวะหรือจิตเดิมแท้ที่อยู่ภายในมนุษย์ทุกคน โดยไม่ติดข้องกับความรู้ทางด้านปริยัติซึ่งอาจเป็น กำแพงกั้นการเข้าถึงซาโตริได้

เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาเถรวาทก็คือการเข้าถึงนิพพาน ซึ่งมีแนวปฏิบัติเพื่อ การบรรลุธรรมอย่างชัดเจนในพระไตรปิฎก ซึ่งสามารถแยกออกเป็น ๒ แนวทางหลัก ๆ คือ การ ปฏิบัติสมณะภavana (Tranquillity Development) และวิปัสสนาภavana (Insight Development) สำหรับระดับการบรรลุธรรมนั้นแบ่งเป็น ๔ ระดับตามมรรคญาณที่สามารถละ สังโยชน์ได้ คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรค

วิธีปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมของสำนักรินไซ ที่เรียกว่า “ซาโตริ” นั้น ไม่มีขั้นตอนการ ปฏิบัติที่ชัดเจน แต่มีแนวคิดพื้นฐานว่า มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะเข้าถึงซาโตริ ซึ่งเป็น ประสบการณ์ตรงทางศาสนาได้ เนื่องจากทุกคนมีพุทธภาวะ (จิตเดิมแท้ หรือ จิตหนึ่ง) อยู่ภายใน ตัวเองอยู่แล้ว การจะกำจัดอวิชาก็คือการพยายามเข้าสู่ภาวะดั้งเดิมนั้น ด้วยการทำให้บริสุทธิ์ไม่ แยกแยะวิเคราะห์สิ่งใด ๆ แบบทวิลักษณ์ (Dualistic) โดยระดับการเข้าถึงซาโตริสามารถแบ่งได้ ๕

ระดับเรียกว่า โกอิ (Go-I) โดย ๓ ระดับแรกเป็นภาวะตระหนักรู้ (Noetic) และ ๒ ระดับหลังเป็นภาวะอารมณ์ (Affective) หรือภาวะองค์ความรู้ทางจิต (Conative)

ดัชนีชี้วัดการบรรลุธรรมของของทั้งฝ่ายพระพุทธศาสนาเถรวาทและสำนักกรินไซเซน เป็นเพียงเครื่องชี้แนวทางสำหรับผู้ปฏิบัติ และไม่มีทางที่บุคคลภายนอกจะสามารถตัดสินได้ว่า บุคคลใดบรรลุธรรมขั้นไหน เนื่องจากการบรรลุธรรมเป็นปัจเจก ตั้ง เป็นประสบการณ์ทางศาสนาของแต่ละบุคคล ดัชนีชี้วัดในการบรรลุธรรมจึงมีประโยชน์เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้เข้าใจพัฒนาการของจิต และการเกิดขึ้นของปัญญาในการขัดอวิชชา เป็นการเรียนรู้การพันทุกขในระดับที่เป็นองค์ความรู้ (Knowledge) เท่านั้น แต่ไม่ใช่เพื่อการพัฒนาจิตและปัญญาในขั้นรู้แจ้ง (Enlightenment)

๗. กิตติกรรมประกาศ

ขอกราบขอบพระคุณหลวงพ่อกุเมธ (ปาน) สุมะโร ที่ได้ชักชวน และผลักดันให้ข้าพเจ้าได้เข้ามาศึกษาหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ (สวนดอก) ซึ่งทำให้ข้าพเจ้าได้รับความรู้เพิ่มเติมอย่างคาดไม่ถึง และยังได้พบกับกัลยาณมิตรทั้งที่เป็นพระภิกษุและฆราวาส ตลอดจนครูอาจารย์ที่ช่วย อธิบาย ชี้แจง บรรยายธรรมต่างๆ ให้ข้าพเจ้าได้เข้าใจแจ่มแจ้งมากขึ้น และเป็นความรู้พื้นฐานที่ข้าพเจ้าสามารถนำมาใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์เป็นอย่างสูงจาก ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระครูประวิตรวรานุยุต, ดร. ที่เมตตาช่วยเหลือด้านวิชาการ ให้ยืมหนังสือและตำรา คอยปลุกเร้าให้กำลังใจ คอยตรวจทานแก้ไข ชี้แนะ จนงานวิจัยนี้สำเร็จลงได้ นอกจากนี้ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณ คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษา และกัลยาณมิตรเพื่อนร่วมชั้นทุกท่านที่ได้คอยให้คำแนะนำ ข้อคิด ตลอดจนขั้นตอนในการทำวิจัยด้วยดีเสมอมา

คุณประโยชน์ และคุณงามความดีใด ๆ อันเป็นกุศลที่เกิดจากการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ขอน้อมอุทิศให้กับคุณพ่อ คุณแม่ ตลอดจนครูอาจารย์ พี่น้อง และกัลยาณมิตรของข้าพเจ้าทุกท่าน

๘. ข้อเสนอแนะ

- ๑) ศึกษาเปรียบเทียบการบรรลุธรรมแบบฉับพลันในบริบทของพระพุทธศาสนาเถรวาท

- ๒) ศึกษาเปรียบเทียบการบรรลุธรรม ๔ ระดับของพระพุทธศาสนาเถรวาท และ การบรรลุธรรมโกธิ ๕ ระดับของรินไซเซน
- ๓) ศึกษารูปแบบการใช้นิทานเซน และการใช้ชาดกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๔) ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดการบรรลุธรรมแบบฉับพลัน (Sudden Enlightenment) กับ แนวคิดการบรรลุธรรมแบบเชื่องช้า (Gradual Enlightenment)
- ๕) ศึกษาเปรียบเทียบพุทธภาวะในพระพุทธศาสนามหายานกับจิตรประภัสสรในพระพุทธศาสนาเถรวาท

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ

ว่อง มู ล้ำ. **สูตรของเว่ยหล่าง (Platform Sutra)**. แปลโดย พุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๗.

จอห์น โบลเฟลด์ (John Bolfeld). **คำสอนของฮวงโป**. แปลโดย พุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร : ธรรมบูชา, ๒๕๓๑.

เอียมการ์ด ชเลอเกล (Irmgard Schloegl). **บันทึกของรินไซ**. แปลโดย จงชัย เจนหัตถการกิจ. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๘.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

วอลเตอร์ ไอแซคตัน. **สติฟจีบส์**. แปลโดย ณงลักษณ์ จารุวัฒน์, นุชนาฏ เนตรประเสริฐศรี, วิริยา สังขนิยม, วิโรจน์ รุจิณากุล, อรยา เอี่ยมชื่น, สำนักพิมพ์เนชั่นบุ๊คส์, ๒๕๕๔.

ว.วชิรมณี. **ชาลันถ้ว**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ปราง, ๒๕๕๖.

ดังตฤณ, **เซนในการทำงานอย่างเซียน**, สำนักพิมพ์ฮาวพาร์ ๒๕๕๖.

คึกฤทธิ์ ปราโมช. **นิกายเซน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๑.

นพ ท่าพระจันทร์. **กำเนิดแห่งเซน**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ธารบัวแก้ว, ๒๕๔๓.

สมภาร พรหมทา. **พุทธศาสนามหายานนิกายหลัก**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

อิสระมนี. พลิกตำรา รินไซ นิกายเซ็น. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๐.

(๒) วารสาร

พระมหาคณะรอง เชาวน์ทองกลาง, “วิถีสู่การบรรลุธรรมในพุทธปรัชญารินไซเซน”, **วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๕๐)

(๓) วิทยานิพนธ์ / รายงานวิจัย

พระมหาประสงค์ กิตติญาโณ (พรมศรี), “การอธิบายความเรื่องจิตในพุทธศาสนานิกายเซน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระมหาคณะรอง เชาวน์ทองกลาง, “วิถีสู่การบรรลุธรรมตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทและรินไซเซน”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, ภาควิชาปรัชญา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๒.

พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทโธ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์มรรควิธีแห่งโกอาน (ปริศนาธรรม) ในพุทธศาสนานิกายเซน”, **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

๒. ภาษาอังกฤษ

Edward Irons. **Encyclopedia of Buddhism**, New York: Facts on File, Inc., 2008.

Erich Fromm, D.T. Suzuki and Richard De Martino, **Zen Buddhism and Psychoanalysis**, New York: Harper & Row Publisher, 1960.

Greg Dubs. “**Psycho-Spiritual Development in Zen Buddhism: A Study of Resistance in Meditation**”, *The Journal of Transpersonal Psychology*, 1987, Vol. 19.

Philip Kapleau, **The Three Pillars of Zen**, Boston: Baecon Press, 1964.

Suzuki, Daisetz Teitaro, **An Introduction to Zen Buddhism**, Groove Press Inc., New York, 1934.